

УДК 339.322.012.329

Ю.С. ПРИЛУЦЬКА, Е.В. ПАТЛАНЬ, А.І. ЯКОВЛЕВ**ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ**

Основним критерієм того, що продукція користується попитом, є її реалізація. Тільки споживач дає оцінку, чи потрібна така продукція. Тому один з основних постулатів ринку полягає в тому, щоб задовольнити індивідуальні потреби споживачів. Для цього товарам повинна бути притаманна конкурентоздатність. Вона відкриває дорогу новим виробам на міжнародний ринок, що особливо важливо для підвищення ефективності вітчизняної економіки в епоху глобалізації економіки, функціонування транснаціональних компаній, що викликає підвищення вимог до рівня конкурентоздатності українських товарів. Вони можуть бути створені на основі інновацій. В Україні є певні здобутки у цьому напрямі. На жаль, інноваційна активність в Україні на сьогодні не висока. Розробкою та впровадженням інновацій займаються не більше 15% підприємств та організацій. На це існує ряд причин: недостатнє фінансування, застаріла матеріально-технічна база, недоліки в організації та управлінні нововведеннями.

Невеличке зростання економіки України в останні роки надає підстави для оптимізму. Щоб здійснити відповідні кроки, потрібно визначити сучасний характер підвищення конкурентоздатності. Чимале значення мають методи оцінки конкурентоздатності в глобальних умовах, їх подальший розвиток. Такі напрями розглядаються нижче у даній роботі.

Проаналізовані існуючі методичні розробки оцінки переваг від реалізації передових науково-технічних розробок в інших менш розвинутих країнах, в т. ч. при утворенні транснаціональних компаній (ТНК). Запропоновані засоби розрахунку величини ефекту, який має місце при цьому. Визначені переваги зростання економічних показників компаній при нарощуванні обсягів виробництва і реалізації при розширенні зарубіжних виробництв. Розглянуті переваги і недоліки діяльності транснаціональних компаній, намічені шляхи зменшення негативних наслідків останніх.

Ключові слова: науково-технічні розробки, транснаціональні компанії, ефект міжнародних зв'язків, розширення виробництва, переваги і недоліки ТНК, державна підтримка вітчизняних виробників.

Ю.С. ПРИЛУЦЬКА, Е.В. ПАТЛАНЬ, А.І. ЯКОВЛЕВ**ЭФФЕКТИВНОСТЬ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ**

Основным критерием того, что продукция пользуется спросом, является ее реализация. Только потребитель дает оценку, нужна ли такая продукция. Поэтому один из основных постулатов рынка заключается в том, чтобы удовлетворить индивидуальные потребности потребителей. Для этого товарам должна быть присуща конкурентоспособность. Она открывает дорогу новым изделиям на международный рынок, что особенно важно для повышения эффективности отечественной экономики в эпоху глобализации экономики, функционирование транснациональных компаний, вызывает повышение требований к уровню конкурентоспособности украинских товаров. Они могут быть созданы на основе инноваций. В Украине есть определенные достижения в этом направлении. К сожалению, инновационная активность в Украине на сегодняшний день не высока. Разработкой и внедрением инноваций занимаются не более 15% предприятий и организаций. На это существует ряд причин: недостаточное финансирование, устарела материально-техническая база, недостатки в организации и управлении нововведениями.

Небольшой рост экономики Украины в последние годы дает основание для оптимизма. Чтобы осуществить соответствующие шаги, нужно определить современный характер повышения конкурентоспособности. Немалое значение имеют методы оценки конкурентоспособности в глобальных условиях, их дальнейшее развитие. Такие направления рассматриваются ниже в данной работе.

Проанализированы существующие методологические разработки оценки преимуществ от реализации передовых научно-технических разработок в других менее развитых странах, в т. ч. при создании транснациональных компаний (ТНК). Предложены средства расчета величины эффекта, который имеет при этом место. Определены преимущества роста экономических показателей компаний при росте объемов производства и реализации при расширении зарубежных производств. Рассмотрены преимущества и недостатки деятельности транснациональных компаний, определены пути уменьшения негативных последствий последних.

Ключевые слова: научно-технические разработки, транснациональные компании, эффект международных связей, расширение производства, преимущества и недостатки ТНК, государственная поддержка отечественных производителей.

Y.S. PRILUTSKA, E.V. PATLAN, A.I. YAKOVLEV**EFFICIENCY OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION OF THE ECONOMY**

The main criterion that products are in demand is its implementation. Only the consumer assesses whether such products are needed. Therefore, one of the main tenets of the market is to satisfy the individual needs of consumers. For this product must be inherent competitiveness. It opens the way for new products on the international market, which is especially important for improving the efficiency of the domestic economy in the era of globalization of the economy, the operation of transnational companies, and the rise in requirements for the level of competitiveness of Ukrainian goods. They can be created on the basis of innovation. In Ukraine, there are certain achievements in this direction. Unfortunately, innovative activity in Ukraine today is not high. No more than 15% of enterprises and organizations are engaged in the development and implementation of innovations. There are a number of reasons for this: insufficient funding, the material and technical base is outdated, shortcomings in the organization and management of innovations. A small growth of the Ukrainian economy in recent years gives grounds for optimism. To implement the appropriate steps, it is necessary to determine the modern nature of improving competitiveness. Of considerable importance are methods for assessing competitiveness in global conditions and their further development. Such areas are discussed below in this paper.

Analyzed the existing methodological development of the assessment of the benefits from the implementation of advanced scientific and technological developments in other less developed countries, including the creation of transnational companies (TNCs). Proposed means of calculating the magnitude of the effect, which has a place. The advantages of growth in the economic performance of companies with an increase in production and sales in the expansion of foreign production are identified. The advantages and disadvantages of the activities of transnational companies are considered, ways to reduce the negative effects of the latter are identified.

Key words: scientific and technical developments, transnational companies, the effect of international relations, expansion of production, advantages and disadvantages of TNCs, state support for domestic producers.

Вступ. Конкурентоздатність відкриває дорогу новим виробам на міжнародний ринок. Це особливо важливо для підвищення ефективності вітчизняної економіки в епоху глобалізації економіки, функціонування транснаціональних компаній, що викликає підвищення вимог до рівня конкурентоздатності українських товарів.

Аналіз існуючих літературних джерел. Питання ефективності зовнішньо- економічної діяльності (ЗЕД) розглянуті в цілому ряді робіт [1], [2], [3], [4]. В основному, ефект ЗЕД знаходиться на основі відомих принципів співвідношення результатів і витрат. На цій основі розраховуються також гранична величина ціни експортно-імпортного товару.

Федорець [5] розглядає відомі показники оцінки ефективності ЗЕД. Однак він пропонує більш аргументований засіб їх оцінки, як аналіз динаміки основних результативних показників діяльності ЗЕД. Він розглядає також можливі втрати, які можуть виникнути від проведення ЗЕД. Вони пов'язані із показниками загальноприйнятої фінансової стабільності підприємства і не стосуються витрат, що є предметом даного дослідження. Аналогічно О.М. Вакульчик [4] посилається на відомі показники економічної безпеки підприємства. Здавалось подібні питання могли бути розглянуті у фундаментальному підручнику з міжнародної економіки [7]. Автори зупиняються на актуальних аспектах міжнародних кредитів [7], валютного механізму формування сучасного світового господарства [7]. Однак вони наведені у загальній постановці без надання відповідних формул. Проблеми складностей світового глобального розвитку, діяльності транснаціональних компаній (ТНК) аналізуються в монографії «Глобальна перестройка» [8]. В ній поставлені глобальні питання ефективного регулювання глобальних ринків, можливих видів ризиків при цьому [8]. Зокрема, небезпека того, що ТНК (особливо приватні), можуть заради власної вигоди наносити збитки національній економіці [8]. Такі вади, на жаль, притаманні вітчизняній економіці. Підкреслюється як негатив відірваності ТНК від реального сектора фінансових потоків, що викликає необхідність їх адекватного регулювання, особливо в умовах світової економічної кризи [8]. Однак відповідних розрахунків, як і методів їх проведення не наводиться. Наведений аналіз свідчить про необхідність проведення подальших досліджень у даному напрямі, зокрема визначення переваг і недоліків ТНК, покращення фінансово-економічних показників вітчизняних компаній при їх виході на міжнародні ринки. Мета статті полягає у розробці засобів визначення ефекту участі вітчизняних дослідників – підприємств в ТНК. Методи дослідження. Використані положення теорії ефективності суспільного виробництва, ефективності інвестицій, інновацій, порівняльного аналізу. Результати досліджень. В цілому величина ефекту від транснаціональних інноваційних розробок визначається на основі широко розповсюджених у світовій практиці показників таких, як чиста поточна вартість, її коефіцієнт, внутрішня норма доходності,

строк окупності інвестицій. Однак мають місце і певні особливості при виконанні відповідних результатів.

Одна з них полягає в тім, що розрахунки за готовий продукт у різних країнах проводяться або в загально прийнятій міжнародній валюті в умовних одиницях (у.о.) – в доларах США, або в національній валюті з перерахуванням її в одну з валют, прийнятих у міжнародному обігу. Тому сумарний ефект у валюті Е за реалізовану в інших країнах власної продукції являтиме собою подвійну суму з урахуванням кількості використаних валют і валютного курсу у різних країнах. Слід урахувати також додаткові витрати на пристосування даної продукції до місцевих умов. Вони включатимуть як додаткові капітальні витрати, так і поточні – навчання персоналу і т. ін. Вважаємо, що інші капітальні витрати - на придбання товару і т. ін. увійшли до величини ефекту - E_{ij} . Відповідно

$$E = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m (E_{ij} - 3_d) \quad (1)$$

де E_{ij} – ефект від продажу товару в i -й країні при розрахунках у валюті даної країни з переводом її в найбільш поширену валюту j – умовних одиниць (у.о.), p – кількість використовуваних валют, одиниць (од.), t – курси національних валют по відношенню до міжнародної валюти, од., 3_d – додаткові витрати, пов'язані з пристосуванням імпортного товару до місцевих умов (тис. у.о.)

При розрахунку у більш розповсюдженій валюті складова формули (2.1) спрощується до $\sum_{e=1}^k E_{ie}$, де E_{ie} – ефект від продажу e -того товару у i -й країні, тис. у.о.; k – асортимент проданих товарів, од.

Інша особливість полягає в тім, що на міжнародному ринку, частіше ніж на внутрішньому, надходять нові, більш конкурентоспроможні товари і ефект 216 від реалізації товарів конкретної фірми, що надійшов на ринок раніше, зменшується за період життєвого циклу товару. До цього призводить також безперервна науково технічна революція, постійне зменшення попиту на ринок попередніх товарів. Такі особливості покладені у формулі розрахунку відповідного ефекту Е:

$$E = \sum_{t=th}^{tk} \sum_{n=1}^m (PP_{1tn} - 3_{1tn} - H_{1tn}) A_{1kn} \cdot \gamma_1 + \sum_{t=t'k}^{tk} \sum_{n=1}^m (PP'_{1tn} - 3'_{1tn} - H'_{1tn}) A_{tk'n} \cdot \gamma_2 \quad (2)$$

де PP_{1tn} , 3_{1tn} – Відповідно на виробництво і реалізацію n -го товару у році t за період th - $t'k$, коли дані товари мають найвищу конкурентоздатність у.о.(умовних одиниць); H_{1tn} – податкові та інші відрахування в році t за період th - $t'k$, коли дані товари мають найвищу конкурентоздатність у.о.(умовних одиниць); A_{1kn} – обсяг реалізації n -го товару у році t за період th - $t'k$ одиниць(од.); γ_1 – ймовірність продажу даних товарів за період, що аналізується, в.о.(відносні одиниці); PP'_{1tn} , $3'_{1tn}$ – відповідно прибуток та витрати на виробництво та реалізацію n -го товару у році t за період $t'k$ - tk , де tk – останній рік виробництва даного товару в фірмі, що аналізується, коли на ринку з'явилися конкурентоспроможні товари, у.о.; H'_{1tn} – податкові та інші відрахування за цей період на одиницю n -го у.о.; $A_{tk'n}$ – обсяг виробництва n -го товару за цей період од.; γ_2 – ймовірність продажу даних товарів за цей період, в.о.; th – початковий рік виходу

товарів на ринок, t_k – кінцевий рік реалізації товарів, коли вони найбільш конкурентоспроможні на ринку.

Слід відзначити, що показники маси та норми прибутку відсутні у ряді зарубіжних методик. Перевага надається показникам чистого грошового доходу (ЧГД), та коефіцієнту ЧГД.

Зменшення питомих поточних витрат в результаті підвищення ступеня використання основних фондів впливатиме на зменшення амортизаційних відрахувань та умовно-постійних витрат на одиницю продукції. Зменшення питомих амортизаційних відрахувань ΔA знаходиться за формулою:

$$\Delta A = \sum_{i=1}^{Tf} \frac{A_{fi} \Delta T_i}{\Phi_{di}} \quad (3)$$

Де A_{fi} – фактичні річні амортизаційні відрахування на реновацію із i -го виду основних фондів, при існуючому їх завантаженні, грн.; $\Delta A T_i$ – збільшення часу використання i -го обладнання у році при зростанні обсягів виробництва, год/рік; Φ_{di} – дійсний річний фонд часу i -го обладнання, год/рік; mf – кількість видів основних фондів, які амортизуються, од.

Таку різницю можна також розрахувати за формулою:

$$\Delta A = \sum_{i=1}^{Tf} \frac{A_{pi}}{\Phi_{di}} + \frac{A_{pi}}{\Phi_{di} - \Phi_{vi}} - \frac{A_{pi}}{\Phi_{vi} + \Delta T} \quad (4)$$

Де A_{pi} – нормативна річна величина амортизаційних відрахувань по i -му виду обладнання, грн/од.; Φ_{di} – нормативний річний фонд використання i -го обладнання, год/рік; Φ_{vi} – фактичний час використання i -го обладнання у році, год/рік.

Зростання обсягів випуску продукції впливає не тільки на підвищення комерційної ефективності суб'єктів підприємства. Матимуть місце також переваги для населення та держави.

Переваги для населення полягають у збільшенні виплат заробітної плати працівникам при простоях технологічного обладнання $З_{зп}$. Знаходяться з урахуванням вимог кодексу закону про працю:

$$З_{зп} = \sum_{j=1}^P V_j * N_{pj} * T_{прj} * З_{п1rj} \quad (5)$$

де N_j – кількість простоїв робочих j -го виду, од./рік; N_{pj} – кількість основних робочих j -го виду, що простоюють при відмовах засобів праці, чел.; $T_{прj}$ – середній час простою робочих j -го виду при одній відмові, год.; $З_{п1rj}$ – погодинна заробітна плата основних робочих j -го виду, Р – кількість видів основних робочих, од. 0,5 – коефіцієнт оплати простоїв від величини заробітної плати при нормальних умовах праці згідно кодексу законів про працю.

Збитки для держави:

1. Зменшення величини заробітної плати призводить до зниження величини податків $З_{пф}$ з фізичних осіб, що виплачуються у бюджет держави:

$$З_{пф} = З_{зп} * \%Пдф \quad (6)$$

де $\%Пдф$ – середній відсоток податків з фізичних осіб.

2. Зменшення випуску продукції при простоях технологічного обладнання призводить до зниження величини прибутків, що виплачуються у бюджет держави з юридичних осіб

$$З_{пор} : З_{пор} = З_{пр} \%П_{дюр} \quad (7)$$

де $П_{дюр}$ – середній відсоток податків з юридичних осіб.

3. Матиме місце також зменшення доходів держави в результаті зниження величини споживання домашніх господарств $З_{бдх}$ при зменшенні доходів родини. Відповідно до статистичної обробки даних за 10 років і співвідношення росту (і відповідно зменшення) споживання домашніх господарств при зростанні (зміненні) доходу трудящих становить $З_{бдт}$ 0,68. Тоді:

$$З_{бпор} = З_{бпр} \%П_{дюр} \quad (8)$$

де $\%$ від – відсоток відрахувань державі від продажу товарів та послуг. В середньому його можна прийняти в Україні рівнем 0,3.

Однак розвиток ТНК привів і до негативних наслідків. Це сталося тому, що керівництво цілого ряду компаній зосередилось в руках одного відсотка міжнародних олігархів, які розглядають ТНК, як засіб одержання надприбутків. Це позначилось, зокрема на погіршенні економічних показників цілого ряду країн, в тому числі США [9].

Тому необхідно віддати пріоритет національним інтересам. На це націлюють і вітчизняні фахівці В.М. Гесць [10], А.А. Гриценко [11] та ін. Однак нам треба враховувати сучасний стан української економіки і гіпотетичні можливості її стрімкого зростання без закордонних впливів.

Висновки. У ході роботи виконано аналіз особливостей конкурентоздатності в умовах глобалізації, визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності. Доведено, що вони потребують подальшого розвитку. Визначено що в умовах глобалізації безперервно надходять до ринку більш конкурентоздатні товари. Тому ефект від реалізації товарів, конкретної фірми, що надійшли на ринок раніше, зменшується.

Розглянуто склад поточних і капітальних витрат при зміні обсягів продажів на зовнішньому ринку, наведено методи їх розрахунку.

Доведено, що при роботі транснаціональних компаній поруч із перевагами матимуть місце й недоліки. Вони викликані тим, що при виробленні ряду товарів спостерігається зменшення кількості власних робочих місць, зменшення власної заробітної плати власним висококваліфікованим працівникам, зменшення прошарку висококваліфікованого персоналу та інші у країнах основних виробників товарів. Тому слід захищати власні інтереси.

Розроблені рекомендації сприяють подальшому розвитку теорії та практики визначення ефективності нововведень в умовах глобалізації і тим самим вибору найбільш ефективним варіантів інноваційно – інвестиційної діяльності.

Список літератури

1. Федоренко Н.І. Аналіз ефективності експортних та імпорتنних операцій. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 10. С. 120-123.
2. Вічевич А.М. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності. Львів, Афіни, 2004. 140 с.
3. Семенов І.А. Економічна ефективність зовнішньоекономічної діяльності акціонерних товариств. Економічний вісник Донбаса. 2009. № 4. С. 54-59.

4. Яковлев А.И. Визначення ефекту від проведення експортно-імпорتنних операцій в системі «підприємство-посередник держава». *Формування ринкової економіки*. 2006. № 16. С. 32-40.
5. Федорець А.М. Методичний підхід до оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності. *АПК Регіону Агросвіт*. 2011. № 21. С. 13-18.
6. Вакульчик О.М. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Вісник академії Митної служби України*. Сер: Економіка. 2013. № 2. С. 75-82.
7. Лук'яненко Д.Г. *Міжнародна економіка*. Київ : КНЕУ, 2014. С. 762.
8. Дынкин А.А. *Глобальная перестройка*. Москва : Весь Мир, 2013. 528 с.
9. Фокс Дж. Торговельна політика США – час починати спочатку. *Економіка України*. 2017. № 5/6. С. 16-30.
10. Гесць В.М. Чому знову настав час починати спочатку. *Економіка України*. 2017. № 5/6. С. 31-38.
11. Гриценко А.А. Логіко-історичні засади кардинальних економічних змін і переходу до реконструктивного розвитку. *Економіка України*. 2017. № 5/6. С. 39-56.
12. *Science and Engineering Indicators 2016* [Електронний ресурс] URL: <https://www.nsf.gov/statistics/2016/nsb20161/#/data>.
13. Рєпіна І.М. Інтелектуалізація суспільства як стратегічна передумова інноваційного розвитку України. *Зб. наукових праць VI Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки»* Львів, 18-19 травня 2017р. Львів: Львівська політехніка. 2017. С. 828-829.
14. *Formuvannya rynkovoї ekonomiky*. [Formation of a market economy] 2006. no. 16. p. 32-40.
15. Fedorets A.M. Metodichnyi pidkhid do otsinky efektyvnosti zovnishnoekonomichnoi diialnosti. [Methodical approach to the estimation of the efficiency of foreign economic activity] *APK Rehionu Ahrosvit*. [Agroindustrial complex AgroSvit] 2011. no. 21. p. 13-18.
16. Vakulchik O.M. Analiz efektyvnosti zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv. [Analysis of the effectiveness of foreign economic activity of enterprises] *Visnyk akademii Mytnoi sluzhby Ukrainy*. [Journal of the Academy of Customs Service of Ukraine] Ser: Ekonomika. 2013. no. 2. p. 75-82.
17. Lukianenko D.H. *Mizhnarodna ekonomika*. [International Economics] Kiev : KNEU, 2014. p. 762.
18. Dynkin A.A. *Hlobalnaia perestroika*. [Global restructuring] Moscow : Ves Myr, 2013. p. 528.
19. Foks Dzh. Torhovelna polityka SSHa – chas pochynaty spochatku. [US Trade Policy - It's time to start from the beginning] *Ekonomika Ukrainy*. [Ukraine economy] 2017. no. 5/6. p. 16-30.
20. Heiets V.M. Chomu zнову nastav chas pochynaty spochatku. [Why it's time to start from the beginning] *Ekonomika Ukrainy*. [Ukraine economy] 2017. no. 5/6. pp. 31-38.
21. Hrytsenko A.A. Lohiko-istorychni zasady kardynalnykh ekonomichnykh zmin i perekhodu do rekonstruktyvnoho rozvytku. [Logico-historical principles of fundamental economic changes and transition to reconstructive development] *Ekonomika Ukrainy*. [Ukraine economy] 2017. no. 5/6. pp. 39-56.
22. Science and Engineering Indicators 2016 [Elektronnyi resurs] URL: <https://www.nsf.gov/statistics/2016/nsb20161/#/data>.
23. Riepina I.M. Intelktualizatsiia suspilstva yak stratehichna peredumova innovatsiinoho rozvytku Ukrainy. [Intellectualization of society as a strategic precondition for the innovative development of Ukraine] *Zb. naukovykh prats VI Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii «Problemy formuvannia ta rozvytku innovatsiinoi infrastruktury: vyklyky postindustrialnoi ekonomiky»* [Collection of scientific works of VI International scientific and practical conference "Problems of formation and development of innovation infrastructure: challenges of post-industrial economy"] Lviv, 18-19 travnia 2017r. Lviv: Lvivska politehnika. 2017. pp. 828-829.

Надійшла (received) 22.11.2018

References (transliterated)

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Яковлев Анатолий Иванович (Яковлев Анатолий Иванович, Yakovlev Anatoly Ivanovich) – доктор економічних наук, професор, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», завідувач кафедри економіки і маркетингу; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0751-7072>; e-mail: yakovlevkpi@gmail.com

Прилуцька Юлія Сергіївна (Прилуцкая Юлия Сергеевна, Prilutskaya Julia Sergeevna) – студентка, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студентка кафедри економіки і маркетингу; м. Харків, Україна; e-mail: Yulia020112@bigmir.net

Патлань Катерина Вікторівна (Патлань Екатерина Викторовна, Patlan Ekaterina Viktorovna) – студентка, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студентка кафедри економіки і маркетингу; м. Харків, Україна; e-mail: sonnyanishakal@gmail.com